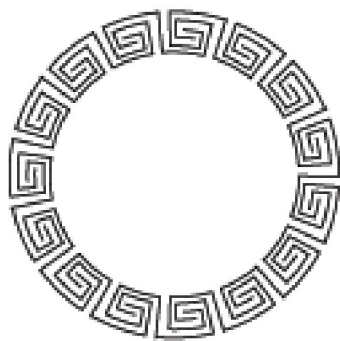

Hvor myto-logisk! – forslag til mytelæsninger 6: Erwin Neutzsky-Wulffs verdensaldermodel – en analysemodel til mytologisk materiale

af Chresteria Neutzsky-Wulff

He with body waged a fight.
But body won; it walks upright.

Then he struggled with the heart.
Innocence and peace depart.

Then he struggled with the mind;
His proud heart he left behind.

Now his wars on God begin;
At the stroke of midnight God shall win.

W.B. Yeats: The Four Ages of Mankind

I de foregående artikler er forskellige mytologiske temaer blevet præsenteret for at vise, at den mytologiske tankegang har sin helt egen, associativt opbyggede, logik, som bestemt giver mening, når blot man undervejs i sin læsning af materialet går ind på den bagvedliggende tankegang. At finde frem til denne tankegang er en central udfordring, når man arbejder med mytologiske tekster, hvad enten det er mytebiblioteker med deres mekaniske genfortællinger eller antikke forfatteres frie behandling og inddragelse af mytologiske temaer.

Som beskrevet er der mange vanskeligheder forbundet med læsningen og tolkningen af de antikke myter med de tilhørende ritualer. For det første skal vi forstå (virkelig forstå!) mytens og det underliggende rituals kreative forhold til verden. For det andet er det nok erfaringen hos de fleste, der har arbejdet med materiale af denne karakter, hvor vanskeligt det er at adskille og ordne de mange forskellige historiske og tematiske lag. Og da det jo netop er denne katalogisering, som giver os en forståelse af myten, er det uhyre vigtigt at komme rigtigt i gang med den.

Det hele forekommer hurtigt at være et stort puslespil, som kan være temmelig svært at få hul på, fordi man ikke kan overskue billedet, men arbejder med de enkelte stykker hver for sig. Ikke sjældent forekommer elementerne i den samme myte endda, ved første øjekast, at være direkte modstridende, hvilket er forvirrende. Hertil kommer problemerne med det ofte sparsomme og fragmenterede kildemateriale.

Vi har derfor behov for en analysemodel, der opstiller et overordnet mytologisk system, på baggrund af hvilket man kan analysere de enkelte myter samtidig med, at de forståelsesmæssigt indplaceres i en større helhed. Det må være et krav til en sådan model, at den skal kunne udrede og forklare de forskellige mytelag, som er til

stede i kilderne, idet arbejdet med myter altid indebærer en vurdering af mytens udvikling.

En populær guddom bliver ikke glemt, fordi en ny guddom ankommer til området. Religioner har en meget “konservativ” natur, og religiøst materiale kan ikke smides væk eller uden videre “overskrives” af den nyankomne guds tilhængere. På samme måde ses det ofte, at nyttilkomne religioner overtager og inkorporerer hellige fester fra områdets gamle religion. Og nye templer bygges oven i den gamle kults, eller disse overtages direkte.

På samme måde med myterne – disse kan ikke slettes, men må omformes, således at den nye gud f.eks. får magten over den gamle i historien. Magtskiftet eller omformningen må således også foregå i selve den fortalte myte. Derfor består myterne også af en serie af lag, som man i sin analyse kan stige ned igennem.

For at komme en analyse og den bagvedliggende tankegang nærmere introduceres i denne artikel en analysemodel til mytologisk materiale, som er baseret på den antikke forestilling om verdensaldrene. Modellen er udviklet af Erwin Neutzsky-Wulff og findes beskrevet i hans bog *Det overnaturlige* (Borgens Forlag 2004). Modellen er én ud af flere moderne analysemodeller, og fordelene er, at den bagvedliggende tankegang ligger tæt op ad antikkens egen, hvilket på mange måder gør den til et nonintrusivt indgreb i det mytologiske materiale end andre analysemodeller.

De fleste religiøse forestillinger er baseret på ideen om afvikling af verden i stedet for udvikling. For moderne mennesker er det en fremmed tankegang – vi er vokset op med Darwin og ideen om civilisationernes (især den vestlige civilisations) stadige fremskridt. Som tiden går, bliver vi stadig dygtigere og klogere.

Hertil kommer, at vores tidsopfattelse, som jo er tæt forbundet med udviklingstanken, ligeledes er fremadskridende. Tidligere var tiden i højere grad cyklisk (store og mindre cykler: månens, årets og årenes faser), hvorimod den nu er en fremadrettet tidspil, som går fra fortiden over nutiden mod fremtiden. Altid peger den fremad.

På græsk betegner begrebet *ὥρα* et bestemt tidsafsnit: år, årstid, dag, time (jf. engelsk hour) og beskriver således både kortere og længere tidsrum. I dag tæller vi tiden helt ned i sekunder, eller ligefrem nanosekunder, og har forskellige betegnelser for hver tidsenhed, vi anvender. Tænk også på det græske sprogs, og (dog i mindre grad) latins, forkærlighed for aspekt frem for tempus.

Afviklingstanken eksisterer dog stadig i videnskaben i form af entropi-begrebet, også kaldet “universets varmedød”. Hver gang energi overgår fra én form til en anden, sker der et spild i form af varme. Indeholder universet en vis mængde energi, vil mere og mere af denne med tiden ende som ikke genanvendelig varme.

Også Big Bang-teorien, vor moderne kulturs skabelsesmyte, bygger på forestillingen om et univers i perfekt balance i skabelsesøjeblikket, som derefter gradvist degenererer – eller rettere overgår til en mere og mere

kaotisk tilstand. Tankegangen er således ikke så fjern endda – den er bare ikke så fremherskende, som den var i de antikke kulturer.

Myten om verdensaldrene er nok den mest tydelige antikke fremstilling af afviklingstanken. Vi kender den især fra Hesiod (Værker og Dage 106ff.), og baseret på ham, Ovid (Metamorfoserne 1.89ff.). Verden starter i en guldalder, et paradys, degenererer til sølvalder, kobberalder og ender til sidst i en kaotisk jernalder, skridtet før verdens undergang.

Da tankegangen er cyklisk (modsat f.eks. kristendommens dommedagsidé), starter verden herefter forfra igen med en ny guldalder. Det cykliske ved verdensaldermyten er et helt grundlæggende træk ved alle kulturreligioner, og det er dermed udtryk for en bredere opfattelse end blot i forbindelse med verdensaldermyten.

Især guldalderen er nævnt flere steder i litteraturen, ikke mindst i augustæisk litteratur, fordi kejser Augustus bevidst anvendte myten til at indvarsle sin regeringstid som en ny guldalder. Allersidst i artiklen findes en liste over disse kilder. Senere bliver tankegangen populær i kristendommen, der kæder det romerske håb om guldalderens genkomst sammen med Kristi fødsel.

Vi henviser også i dag til guldalderen som en bestemt epoke, når vi f.eks. taler om guldaldermalerne. Der ligger desuden en kvalitetsvurdering i betegnelsen – guldalderen står for et særligt højdepunkt. Vi benævner også den senere romerske litteratur (f.eks. en forfatter som Seneca) sølvalderlitteratur, hvilket antyder en vurdering af den som ringere end den forudgående periodes litteratur (f.eks. Vergil, Ovid og Cicero).

To andre eksempler på lignende tankegange findes i Det gamle testamente i Daniels Bog 2, 31ff. og i to tabte bøger fra den persiske skriftsamling Avesta, hhv. anskueliggjort som en statue fremstillet af forskellige metaller og som et træ med metalgrene.

Den babyloniske konge Nebukadnezar drømmer i Daniels Bog om en statue, hvis hoved består af guld, arme og bryst af sølv, mave og hofter af kobber, ben af jern og fødder af en blanding af jern og ler. Daniel tyder drømmen som handlende om verdensrigerne.

Traditionelt regnes gulddelen for Babylon, sølvdelen for Perserriket, kobberdelen for Ptolemæernes græske rige og endelig fødderne for enten Seleukidernes Grækenland eller Rom. Ideen om en rækkefølge af metaller, der efterhånden forringes, er ikke til at tage fejl af.

I en persisk parallel i Avesta, afslører guden Ahura Mazda fremtiden for profeten Zoroaster (Zarathustra) i form af et lignende billede, et træ med fire grene af hhv. guld, sølv, bronze og jern. Han er oven i købet så venlig også at forklare, hvilke grene der svarer til hvilke verdensriger. Parallellen til Daniels Bog er tydelig. Rigerne, der er tale om, er ikke mytologiske, men historiske.

Hvor myto-logisk 6 af Chresteria Neutzsky-Wulff

Man kunne således godt begynde på en nærmere diskussion af, hvilken påvirkning, der har været de forskellige kulturer imellem, men en bedre måde at gribe sagen an på er nok at se på ideen, der ligger gemt i verdensaldermyten, i stedet for på dens geografiske udbredelse (diskussionen findes bl.a. hos M.L. West i dennes kommentar til *Værker og dage: Hesiod – Works and Days*, Oxford 1978, pp. 172ff.).

Hvis tankegangen var kommet ind i den græske kultur som et lån østfra, skulle man tro, at den også ville virke fremmed i den nye kulturelle kontekst. Men dette er ikke tilfældet. Tværtimod. Ideen om verdens gradvise fald og dertil hørende slægter er helt i tråd med græsk tankegang.

Hesiod tilpasser (hvis vi antager teorien om "lån" østfra) oven i købet beskrivelsen, så den bliver endnu mere græsk. Han tilføjer nemlig det femte slægtled af heroer, som har så stor betydning for græsk selvforståelse, idet alle betydningsfulde græske slægter i deres stamtræ har tilknytning til en eller flere heroer. Vi vil altså behandle myten som en integreret del af de antikke kulturer.

Erwin Neutzsky-Wulff selv omtaler første gang selv sin model i *Indføring i RUM* side 57, hvor han kortfattet beskriver aldrene på følgende måde:

“Her [i analysen af myters træk] svarer guldalderen så omtrent til de totemistiske (og lidt senere animistiske) ingredienser, som har at gøre med dyrs og planters ofte ganske menneskelige opførsel. Sølvaldertræk er alt, hvad der har at gøre med hierogami og kærlighedsaffærer mellem guder og mennesker, mens vi fra kobberalderen har beretninger om halvguder, mytiske konger og krige. Guldalderen er Faderens (jægerens) tidsalder, sølvalderen Moderens (bondens), og kobberalderen Barnets (krigerens). Jernalderen er købmændenes.”

Er man interesseret i et eksempel på hans egen analyse af en myte, kan der henvises til samme publikation kap. 14, hvor bl.a. myten om Philomela & Procne gennemgås. Men ellers er *Det overnaturlige* bogen, hvor modellen præsenteres, dog på en fragmenteret måde, som kræver en del af læserens evne til overblik. På www.chresteria.dk findes en del forklaringer og eksempler på myteanalyser under Religion & mytologi > Tekster.

Som de, der er kendt med forfatterskabet, ved, sammenholder Neutzsky-Wulff den religiøse model med den neurologiske, idet religiøs praksis/kult anskues som værende neurologisk funderet – et udtryk for, hvad man kunne kalde “hjernens stofskifte”.

Guldalderen beskrives således som repræsenterende hjernestammen (krybdyrhjernen, der styrer de helt basale mekanismer, f.eks. åndedrag og hjerteslag). Sølvalderen repræsenteres af det limbiske system (ansvarligt bl.a. for seksualiteten). Kobberalderen sætter cerebrum, de bevidste hjerneprocesser, i centrum, mens jernalderen domineres af en enkelt del af cerebrum, nemlig det præfrontale cortex og dets kausale, rationelle tænkning.

Dette gør det tydeligt, at vi har med en modificeret udgave af den antikke tankegang at gøre – verdensaldermodellen er, trods forankringen i den antikke idéverden, en model, som har til formål at sætte os i stand til at arbejde med myternes forskellige lag såvel i narrativ som i kultisk henseende. Hovedbestanddelen i modellen er således

Hvor myto-logisk 6 af Chresteria Neutzsky-Wulff

Neutzsky-Wulff'sk religionsteori inkl. dens inkorporering af neurologi, moderne fysik og erkendelsesteori.

Derfor er det vigtigt ikke at sætte fuldstændigt lighedstegn mellem fremstillinger af myten om verdensaldrene og analysemodellen. Hvis man sammenligner modellen med de antikke kilder, vil man således finde en del træk hos Neutzsky-Wulff, som ikke er nævnt hos Hesiod eller Ovid. Det betyder ikke, at elementerne ikke kan lokaliseres i det antikke materiale – de er blot mere indirekte repræsenteret.

Især sølvalderens forståelse af kvinden som centrum for kulten findes ikke åbenlyst beskrevet i fremstillinger af myten, men som det kan ses i analysen af de enkelte myter, ligger dette syn bag ved kobber- og jernalderens fremstillinger, f.eks. i Hesiods fremstilling af Pandora-myten, der kan læses i både Theogonien og Værker og dage. Allerede navnet Pandora (“alle gaver”) antyder, at der må ligge mere i figuren end en blot og bar straf over og forbandelse af menneskeheden.

Den Neutzsky-Wulff'ske model forklarer sig endvidere ofte via en komparativ metode, idet semitiske paralleller bruges til at illustrere græsk-romerske forhold, jf. hele metoden i værket *Det overnaturlige*.

Verdensaldermodellen kan på denne måde anskues som en form for støttende stillads, der tillader os at genopdage og rekonstruere lagene i det mytologiske materiale. Den hjælper os til at sætte temaer og elementer ind i en større helhed, som ikke findes i den enkelte myte, men kun i overblikket over hele mytologien og de tilknyttede ritualer. Og det kan jo være ganske nyttigt! Ikke mindst, hvis man først lige skal til at starte på mytologi-læsningen og har brug for et skelet at hænge det hele op på.

Det er vigtigt indledningsvist at gøre sig klart, at disse aldre eller perioder, selv om de selvfølgelig er en beskrivelse af den kulturelle udvikling, anvendes til at karakterisere forskellige træk i myterne, der hører til den pågældende alders verdensforståelse, og ikke nødvendigvis til kronologisk at tidsfæste myten.

Udtrykket “aldre” skal derfor forstås bredt. Selv om den enkelte alder er knyttet til et historisk, kulturelt tidsafsnit (jæger-samler-kultur, agerbrug osv.), indeholder selve kilderne, som jo alle er fra historisk tid, næsten altid på én gang træk fra flere forskellige aldre. Myterne, som vi kender dem, indeholder på denne måde forskellige elementer, der ikke alle rækker lige langt tilbage.

Man kan også se, at enkelte kulter, især mysteriekulter, som optræder i et bestemt tidsafsnit, bevidst søger tilbage mod en tidligere periodes verdensopfattelse. Dette gælder f.eks. de eleusinske mysterier samt en parallel kvindeindvielseskult som Artemis-/Dianakulten. Der er altså flere måder, hvorpå yngre og ældre træk kan kombineres.

Ofte bærer myterne vidnesbyrd om et magtskifte mellem guder og kulter, og en sådan senere tids udformning af en myte ses typisk at fordømme en tidligere guddom og dennes tilhængeres anskuelsesvinkel. Man ser således som et gentaget træk, at tidligere gudepar i senere mytevarianter nu pludselig straffes for at have udgivet sig for guder.

Hvor myto-logisk 6 af Chresteria Neutzsky-Wulff

De forskellige mytevarianter kan på denne måde beskrives som komplementære, idet den ene ikke udelukker den anden, men kan sameksistere med den. Spørgsmålet er blot, hvordan man skal placere brikkerne, så de giver mening.

Først og fremmest er verdensaldrene i analysemodellen udtryk for ideer og forskellige måder at opfatte kultforholdet mellem guder og mennesker på. Deres vigtigste funktion er på denne måde som en beskrivelse af kultens fokus i de enkelte mytetræk. Den rent historiske undersøgelse kan siges at komme i anden række, eller er i hvert fald et produkt af den overordnede, idémæssige.

Neutzsky-Wulffs placering af den heroiske tidsalder under i stedet for efter kobberalderen, giver god mening, idet "devolutionen" nu er fortløbende (hvor menneskeslægten jo hos Hesiod pludselig med heroerne tager et spring mod det bedre). Heroerne kan også blot siges at beskrive det heroiske ved kobberalderen forstået som en videreførelse af visse træk fra sølvalderen i kobberalderen, hvorfor diskussionen om, hvad der kommer først, bliver irrelevant. På trods af sådanne afvigelser kan man dog i den følgende beskrivelse sagtens genkende de antikke fremstillinger i den Neutzsky-Wulff'ske model.

Guldalderen

Guldalderen er historisk set tilknyttet jæger-samler-samfundet og repræsenterer dettes totemistiske tankegang. I forhold til den senere agerbrugskultur er dette at betegne som "den saturniske tidsalder". Jægeren frembringer selv byttedyret og verden, dvs. har selv det kognitive ansvar for verdensskabelsen.

Hulemalerierne, som jo er kendetegnende for jæger-samler-samfundet, er således ikke så meget udtryk for afbildninger af dyrene som en decideret skabelse af dem: Hesten må først skabes (tegnes på hulens væg), før den kan jages og nedlægges.

Og da det er jægeren, der på denne måde frembringer sit bytte, er der i denne verdensanskuelse ikke lagt vægt på en skelnen mellem "han" og "hun". Denne alder eller tankegang er derfor karakteriseret af en kønsløshed, og seksualiteten spiller ingen større rolle i kulten.

Forholdet mellem guder og mennesker er således aseksuelt – et venskab. Et semitisk eksempel er Abraham, der i Første Mosebog vandrer med sin gud som med en ven og beskytter. I græsk mytologi ses et sådant venskab f.eks. mellem Zeus & Ganymedes og Apollon & Hyakinthos.

Disse forhold i det græske materiale tolkes ofte som homoseksuelle, men i guldaldertankegangen er det venskabet, det ikke-kønslige forhold, der lægges vægt på, jf. Hesiods beskrivelse af det tætte forhold mellem guderne og guldaldermennesket. Efter slægtens uddøen får den jo også guddommelig status (som daimones) i forhold til den næste slægt.

Totemismen giver sig udslag i kulten, hvor guden dyrkes i sin dyreskikkelse. Også mennesket har en sådan dobbeltnatur (jf. den rituelle sammensmeltning med totemdyret, som vi f.eks. kender fra varulve, bersærkere

(bjørnemænd) og leopardmænd), hvilket vidner om, hvor tæt jægeren i virkeligheden er på sit byttedyr. Denne tilstand og samhørighed er noget, de andre andre ser tilbage på som paradisisk.

På samme måde er der heller ingen større afstand mellem guder og mennesker. Mennesket er selv guddommeligt og har det fulde ansvar for verden og skabelsens vedligeholdelse. Guderne er nære venner og fæller, ikke fjerne størrelser. Der er således ikke brug for de ritualer, som man finder senere i den kulturelle udvikling, og som skal sikre, at de guddommelige væsener/ånden kan stige ned (eller op) til menneskenes verden.

Et godt billede er tilværelsen, som vi kender den fra Det Gamle Testamente i myten om Paradisets Have – før uddrivelsen, selvfølgelig. Syndefaldet er netop det mytologiske billede på, at der kommer en afstand mellem guder og mennesker – mennesket tillades ikke længere de samme kræfter som guderne (“Se, mennesket er blevet som en af os til at kende godt og ondt. Nu skal han ikke række hånden ud og tage også af livets træ og spise og leve evindeligt!”). Menneskene har ikke længere adgang til både Livets og Kundskabens Træ, men kun til sidstnævnte, som repræsenterer den menneskelige verden med alle dens karakteristika og vilkår.

Den jødiske, og senere gnostiske, traditions Adam Qadmon, det guddommelige menneske, er udtryk for dette guldaldervæsen – en slags ur-Adam. Navnet betyder det østlige menneske (fordi oprindelse sammenholdes med solens opgangssted, jf. engelsk sprogbrug the dawn of Man), og denne oprindelige Adam fremstilles ofte som en kæmpe, af hvis krop verden skabes. I nordisk mytologi spiller Ymer den samme rolle.

Metamorfosen, måske bedst kendt fra den romerske forfatter Ovids værk, er et guldaldertræk, som kan siges at udtrykke dyrets/menneskets/gudens dobbeltnatur. Ofte vil man se, at dyrets egenskaber også er menneskeskikkelsens. Tereus, der hos Ovid i Metamorfoserne (6.671ff.) er barsk og krigerisk, forvandles til en hø, mens den forelskede Alkyone (11.731ff.) bliver en isfugl, som bygger rede og passer sit afkom ude på havet (jf. min artikel i Aigis 3.2 om metamorfosen som religiøs oplevelse: <http://www.igl.ku.dk/~aigis/2003,2/ACJ-Metam.pdf>).

Gudinden Artemis/Diana står på overgangen mellem guld- og sølvalder. Hun er jægersken i skoven, de vilde dyrs moder, svarende til havets moder hos eskimoerne. På vasemalerier ses hun ofte afbildet med en vrimmel af vilde dyr omkring sig (et motiv, der i øvrigt går igen i det arkæologiske materiale fra oldtiden generelt).

Som det vil fremgå af det følgende, er det på denne overgang, at man begynder at lægge vægt på det seksuelle – deraf forestillingen om, at de vilde dyr nu har en moder. Jægeren frembringer ikke længere selv dyret, men må alliere sig med gudinden for at opnå jagtlykke, jf. Agamemnonns mangel på samme under optakten til den trojanske krig, hvilket resulterer i ofringen af hans datter Iphigenia. Artemis kan dermed siges at repræsentere overgangen mellem guld- og sølvalder samt den tidlige sølvalder.

Når der avles børn i guldalderen, sker det ikke overraskende på en ukønnet/aseksuel måde, f.eks. ved knopskydning. Athene, der springer ud af Zeus' pande, og Dionysos, der fødes anden gang af Zeus' lår, er eksempler på sådanne guldaldertræk. Hertil kommer de væsener, der beskrives som jordfødte, f.eks. de krigere,

Kadmos får ved at så dragens tænder ved det kommende Theben.

Et dyr som slangen er derfor typisk for guldalderen, da den generelt opfattes som ukønnet (det er utrolig svært at se forskel på han og hun). Den besidder evigt liv og fornyer sig igennem hamskiftet. Guldalderguder kan ofte genkendes på de slangelignende træk, som igen repræsenterer det ktoniske.

Hvis man studerer Athens mytiske konger, vil man opdage, at de ældste af kongerne har sådanne træk, f.eks. Kekrops, Kranaos, Erichthonios og Erechtheus. Man må da konkludere, at der er tale om en kult, hvis totem er slangen. Kekrops og Kranaos er endvidere "jordfødte" (på græsk anvendes udtrykket *ἔντο-χθων*, hvilket vil sige, at jorden har genereret dem af sig selv).

Skabelse sker ved drab, jf. ovenfor nævnte Adam Qadmon og Ymer. Dragedrabet hører således guldalderen til og ses f.eks. i form af kampen mellem Apollon & Python, og i babylonisk mytologi Marduk & Tiamat. Ofte beskrives dette også ved, at guder eller gudelignende skikkelser slagter deres børn, f.eks. Tanatalos' udskæring og kogning af sønnen Pelops.

I myten bliver dette måltid af menneskekød, som Tantalos efterfølgende serverer for de olympiske guder, narrativt set grunden til hans fald og straf, men det er ikke desto mindre en afart af dragedrabet. Og Tantalos er et godt eksempel på en guldaldergud, som i et yngre træk af myten indordnes under de olympiske guder. Hans guddommelige karakter røbes gennem det venskab med Zeus, der som nævnt også repræsenterer guldalderen.

Til sønderlemmelsen hører den efterfølgende udspredning af lemmerne over et stort geografisk område. Også et sådant træk hører guldalderen til. I ægyptisk mytologi spredes Osiris' lemmer over hele Ægypten, fordi hvert distrikt skal have del i guden. Dette er også tilfældet med kong Stymphalos af Arkadien, som Pelops parterer under sin erobring af hele Olympia.

Handlingen fordømmes dog i den pågældende myte, idet forbrydelsen forårsager hungersnød i Grækenland. Fordømmelsen indtræder, fordi det ældre kulttræk forkastes i den eksisterende myte-udgave. Handlingen – at fordele guden over et stort område – kan ikke bare udelades, men må i stedet gøres til noget negativt. Det er – inden for det mytologiske sprogs rammer – det samme som at sige, at dette ritual ikke længere er noget, der praktiseres.

Den dybere forståelse af detaljen i handlingen skal søges ikke i den eksisterende mytevariant, men i en guldalderversion, som man på denne måde kan rekonstruere ud fra det eksisterende materiale. I den overleverede myte optræder trækket isoleret – resten af mytens handling omhandler en sølvalderproblematik. Dette er typisk, især for guldaldertræk – de findes ofte kun enkeltvis og meget spredt. Vi har som regel kun myterne i deres senere, omformede udgaver.

Mange guldalderguder ender derfor i det overleverede mytologiske materiale som ktoniske (underverdens-)

guder, idet de kastes ned under verden. Kampen mellem olympierne og titanerne er et eksempel på en sådan nedstyrtning.

Eller de fremstilles som skaberguder. De bygger verden som demiurger og nedkastes derefter, hvorved de sættes uden for den verden, de selv har skabt – eller rettere, de identificeres med den natur, de selv har skabt og bliver bagvedliggende guddomme. Dette skyldes, at deres skabende kraft har en destruktiv virkning på det skabte, hvis de forbliver inden for det skabte værk.

De er de gamle guder, som menneskene frygter, samtidig med, at de ikke kan undvære dem – de ktoniske kræfter, som alt udspringer af og vender tilbage til. Det er romernes Saturn, der er bundet i sit tempel hele året og kun løses til Saturnalia-festen. Her skal verden skabes på ny, og alt må derfor vendes op og ned (verdendretningen skal reforceres) – slaverne bliver herrer for en dag, og omvendt.

Sølvalderen

Med agerbrugets indførelse slutter den saturniske tidsalder (jf. Ovids skildring). Seksualiteten sættes i centrum, idet bondens og livets fortsatte eksistens nu afhænger af husdyrenes forplantningsevne og jordens frugtbarhed. Bondens rigdom udspringer af frugtbart kvæg og frugtbar jord.

Hvor det før var jægerens byttedyr, er det nu afgrøderne, som skal frembringes og sikres gennem ritualerne. Disse må derfor udformes anderledes end i guldalderen. Kulten koncentrerer sig således om de ritualer, religionsforskerne ynder at definere som “frugtbarhedsritualer” – et udtryk, som ikke siger særlig meget om den enorme mængde af ritualer, der ender i en sådan kategori. Frugtbarhed skal forstås som hele verdens fortsatte liv og eksistens, ikke blot afgrødernes modning, husdyravl og en lind strøm af efterkommere.

Religionens basis er nu kønsmysteriet – hvordan det mandlige & kvindelige forholder sig til hinanden. Kønnenes forening skaber verden, og alt udspringer af seksualiteten. Jorden ses som et moderskød, der år efter år skal befrugtes af det guddommelige. Derfor er den religiøse oplevelse nu også seksuelt funderet.

Religionen er den store (kosmiske) seksualitet, mens menneskets forplantning, herunder den unge piges indvielse til kvinde og kommende hustru og moder, ses som den lille religion. De to er spejlbilleder af og griber ind i hinanden.

Man kan sige, at det tidlige agerbrug er kvindens tidsalder mere end nogen anden, idet frugtbarhed er hendes domæne. Det er hendes kraft, der er til stede i kornet. Det er i hvert fald ikke så underligt, at hun i denne periode står i centrum i kulten.

Bonden kan ud fra denne anskuelse ses som en art kvindelig mand, idet han er underordnet den kvindedominerede verdensanskuelse, og først i kobberalderen bliver der brug for ham i krigerrollen. Kulten er derfor også typisk centreret om kvindeindvielse.

Guldaldergudernes kønsløshed udspaltes på denne måde i sølvalderen i “han” og “hun”. Sex mellem kønnene resulterer i afkommet, den ny verden, jf. myten om Keyx & Alkyone, der som isfugle ved vintersolhverv i de alkyoniske dage skaber verden på ny i kraft af deres afkom, som havet bærer i reden (bl.a. gengivet i 11. bog af Ovids Metamorfoser).

Guderne er de samme som i guldalderen, blot kan de nu siges at få øje på menneskedøtrene, som det også beskrives i Første Mosebog 6.2. Dette lokker dem ned fra deres himmel, hvilket kan tolkes som et fald, set med guldalderens øjne, men ikke desto mindre et fald, der resulterer i en ny, differentieret verden.

Tænk også på Ovids omtale af skabelsen af de fire årstider, med den deraf følgende indførelse af varme somre og kolde vintre modsat guldalderens evige forår. Udspaltningen i køn er således samtidig en udspaltning i verdens modsætninger, hvorfor man med en vis ret kan hævde, at man før sølvalderen ikke kan tale om en verden, som mennesket kender den, med lys og mørke, ret og uret osv.

Dette medfører også, at der nu skelnes mellem mennesker og guder: De første mennesker spiser af Kundskabens Træ og uddrives fra Paradisets Have, et syndefald, der sender dem ned i verden og gør dem til dødelige mennesker. Hvor mennesket før kunne siges at være ét med verden, står det nu uden for denne. Her kommer religionen ind som den mentale tilstand, hvor mennesket igen smelter sammen med verden. Religion kan derfor anskues som en gripen tilbage efter en tidligere tilstand.

En sådan søgen tilbage til en tidligere “alder” ses i mange kulturer, typisk mysteriekulturerne, der opstod som et mere personligt orienteret alternativ til statsreligionen. De eleusinske mysterier er et eksempel på en mysteriekult med udspring i sølvaldertankegang, en tankegang, der persisterer i jernalderen, hvor den oprindelige kvindeindvielse nu står åben for begge køn.

Kulturerne omkring Artemis/Diana og Demeter repræsenterer altså en sådan sølvalderindvielse. I sidstnævnte bortføres Kore, den unge pige, af underverdenens hersker til dødsriget, hvor hun må dø en rituel død for at kunne genfødes som kvinde, Persephone, underverdenens dronning.

Hendes situation er parallel til kornets, der må høstes og dø for at kunne komme i jorden, så det atter kan spire. Grunden til, at hun foretager en nedfart (katabasis), er underverdenens fremtrædende rolle i agerbrugskulten. Her kommer bondens rigdomme fra. Også mineraler graves ud af jordens indvolde.

Hades omtales på græsk som Ploutos – den rige gud, idet han giver og modtager alt. Kore-Persephone er billedet på den oprindelig udelukkende kvindelige initiand/myste i de eleusinske mysterier. Hun baner ved sit cykliske eksempel vejen for dem, der skal indvies i mysterierne.

Sølvalderens seksuelle vækkelse af guldalderguderne repræsenteres ved gudinden Aphrodite. De udødelige guder lokkes til at forelske sig i dødelige kvinder, og verden ses som dette kærlighedsforhold, modsat

kobberalderen, hvor den anskues som en pagt.

Det mytologiske materiale frembyder utallige eksempler på sådanne kærlighedsaffærer. Kvinden indtager på denne måde i religionen positionen som mellemlid mellem guderne og verden. Hun er den, der videreformidler gudernes kraft til den dødelige mand, hvilket forklarer den store vægt på det kvindelige aspekt i det arkæologiske materiale fra tidlige agerbrugskulter i form af de mange fremstillinger af “den store gudinde”.

Disse udvalgte menneskedøtre (ἄρισται, heroides) fungerer som præstinder, og de børn, de føder, er også guddommelige, jf. f.eks. Semele og Dionysos-barnet. Man kan derfor tale om hele tre kultiske køn i sølvalderen:

- guddommeligt mandligt (i.e. transcendent, fordi det står bag ved verden)
- kvindeligt
- dødeligt mandligt

Denne inddeling er utrolig vigtig at lægge mærke til, idet den repræsenterer, hvad man kunne kalde det religiøse grundmønster. Skemaet er en nøgle til de fleste myter, og ofte kan man med held begynde sin analyse med at prøve at inddele personerne i handlingen efter dette rituelle hierarki.

Kobberalderen

Kobberalderen indeholder to epoker: Overgangen fra sølv- til kobberalder, der kendetegnes af heroerne, gudernes afkom med menneskene, og den egentlige kobberalder. Fælles for hele perioden er, at afkommet nu sættes i centrum i modsætning til sølvalderkvindernes negligence af deres børn (jf. Medeas drab på sine sønner).

På overgangen fra sølvalderen udgøres dette afkom af heroerne, der af Hesiod betegnes som halvguder (ἡμιθεοί). Disse er tydeligvis af guddommelig oprindelse, hvorimod der senere blot er tale om almindelige, dødelige børn. Fokus på afkommet er dog det samme.

Kulturelt set kan man tale om en periode, hvor bysamfundene omkring agerbrugene er blevet så store, at det er nødvendigt at forsvare sit område mod naboerne. Derfor bliver krigeriskheden nu central, jf. også Hesiods og Ovids beskrivelser af den krigeriske kobberalder.

Sølvaldermanden med hans kultiske indordning under kvinden ses i dette nye, negative lys som kvindagtig, et syn, som er meget fremherskende i kildematerialet fra antikken. Men i den analytiske læsning af myterne er det vigtigt at huske, at dette netop er kobberalderens (og jernalderens) dom over sølvalderen, ikke sølvalderens egen anskuelse. Hos Hesiod beskrives sølvaldermenneskets første 100 år som et spædbarnsstadie med moderen som dominerende figur. I denne korte bemærkning kan moderens centrale rolle for sølvalderen spores.

Samtidig overtager et nyt, og for den moderne læser velkendt, gudepantheon, nemlig de olympiske guder. Nogle af disse er, som nævnt, dog gamle guder, som blot er rykket med ind i den nye gudegeneration. Zeus & Hera overtager rollerne som de lokale udgaver af solguden & månegudinden og må siges at være de første store fællesguder.

Af disse to gudeskikkelsers indbyrdes forhold kan læses det rolleskifte, som kendetegner kobberalderen. Zeus tager sig alle de jordiske elskerinder, han lyster (egtl. gamle månegudinder, hvis mages plads Zeus nu overtager), mens Hera intet andet kan stille op end at surmule og hævne sig. Hun er ham ganske underordnet.

Selv om guden også før var overordnet den guddommeliggjorte kvinde/gudinden, er der sket et skifte i dette forhold. I sølvalderen kan kærligheden og de lænker, den udgør, siges at gå begge veje – gudeparret er (set som guder, dvs. fra menneskenes synsvinkel) ligeværdige. I kobberalderen er kun den underordnede bundet, jf. Heras meget ufrie position. Zeus er ikke på samme måde fanget i deres forhold.

Det samme rolleskifte gør sig gældende blandt menneskene, idet de menneskelige forhold jo netop er en afspejling af de guddommelige (og omvendt): Det kultiske magtforhold mellem kvinde og mand byttes nu om. Kobberalderkvinden er i modsætning til sølvalderkvinden fuldstændig underordnet sin jordiske ægtemand, ja hun har ikke andre, idet kvinders seksuelle omgang med guder fordømmes.

Hvor sølvalderen lægger vægt på hhv. guden & den dødelige kvinde og den guddommeliggjorte kvinde & den dødelige mand, fokuserer kobberalderen på forholdet mellem dødelig mand & dødelig kvinde.

De romerske udtryk homo Veneris og homo Martis, en Venus-mand over for en Mars-mand, kan i denne sammenhæng anvendes til at beskrive henholdsvis sølv- og kobberalderens mandstyper. Den romerske tolkning af udtrykkene viser dog endnu et aspekt, nemlig jernalderens dom, idet førstnævnte mand ses i et negativt lys – han er udsvævende, mens sidstnævnte tolkes positivt som en retfærdig mand.

Derfor får kvindens cyklus også gradvist mindre religiøs betydning, og den førhen så dominerende månebaserede kult afløses i dette tidsafsnit af solkult, som er mandligt orienteret. En meget dominerende kult i Grækenland er orphicismen, forstået som en retning snarere end en enkelt homogen kult, der er eksklusivt mandsorienteret.

Den jordiske kvinde holder sig udelukkende til hjemmet og børnene. Et vigtigt spor, når man skal skelne sølv- fra kobberaldertræk er derfor at se på magtforholdet mellem mand og kvinde i kilderne. Konflikten mellem sølv- og kobberalder taget i betragtning virker det derfor ikke som noget tilfælde, at Ovid i sine Metamorfoser lader det være mænader, der sønderriver Orpheus (11.1ff.).

Et centralt eksempel på kobberalderens opgør med sølvalderen er Pandora-myten (findes hos Hesiod i Værker og dage vers 42-105 og Theogonien vers 565-616). Som navnet angiver, besidder sølvalderkvinden alle gaver, idet hun er verdens udspring. Guderne giver hende hver en gave, som feerne ved Torneroses barnedåb.

Hos Hesiod beskrives hun med kobber- og jernalderøjne, nemlig som menneskets straf for, at Prometheus har stjålet ilden fra guderne. Hun er kvinden, der er skyld i verdens fald, og hun bringer, i stedet for alle gaver, alle sorger til verden. Dette sker, fordi hun ikke kan nære sig for at åbne krukken, og kun håbet forbliver tilbage inde i den.

Sølvalderopfattelsen røber sig dog under overfladen, dels i kraft af etymologien i navnet, dels pga. den store umage, guderne gør sig for at frembringe en så smuk og på alle måder fuldendt skabning. Mindre kunne nok have gjort det, hvis tanken udelukkende var på straf, men i kobberalderen vendes tankegangen, således at kvinden er smuk udenpå, men falsk indeni, ganske i tråd med Prometheus' fedtomviklede knogler.

Hvad der umiddelbart er nemt at tolke som kvindehad, kan på denne måde ses som et kultisk opgør med sølvalderen, hvor det er kvinden, der trækker manden op mod det guddommelige. I kobberalderen trækker hun ham derimod ned.

I semitisk mytologi står også kvinden som den negative hovedperson i syndefaldsmyten, og der skelnes mellem den frygtede sølvalderkvinde Lilith (den første Eva) og kobberalderkvinden Eva. Skikkelsen vidner dog stadig, ligesom Pandora, om sin tidligere højere kultiske status i form af sit navn. Eva – eller på hebraisk Hawwa – betyder liv, og Adam kalder hende mor til alt levende.

I stedet for kærlighedsforholdet bindes guder og mennesker i kobberalderen sammen af pagten. Grækerne, der jo var en handelsnation, var f.eks. nødt til at have en pagt med havet, så det ville bære deres skibe. Denne pagtstanke er meget central og kendetegnes (i modsætning til guldalderens venskab mellem jævnbyrdige) ved, at aftalen indgås mellem en overordnet guddom og et underordnet menneske.

Menneskets forhold til guderne kan også beskrives som fjernere og kendetegnet af en begyndende skepticisme. Den er dog ikke – som senere – en tvivl om gudernes eksistens, men den udmønter sig snarere i det umulige i at udgrunde gudernes mening med én.

Denne tanke er f.eks. meget fremherskende i de græske tragedier. Mennesket kan ikke se det retfærdige i gudernes handlinger – deres veje er uransagelige, men i og med at man som menneske stadig er underlagt disse, er man nødt til tålmodigt og gudfrygtigt at tåle sin skæbne – et mantra, der går igen mange steder i litteraturen, f.eks. i Den homeriske Demeter-hymne i samtalen mellem Demeter og kong Keleos' døtre.

Jernalderen

Jernalderen udgør kulturelt set købmændenes tidsalder, som også omfatter det meste af historisk tid. Vi lever ifølge denne tankegang stadig i jernalderen i dag – og Hesiods jeremiade kan således siges også at gælde for os. Hovedparten af det antikke skriftlige materiale tilhører som nævnt denne alder, hvilket er vigtigt at huske i arbejdet med kilderne.

I forhold til kobberalderen, som kendetegnes af pagten og dens opretholdelse, kendetegnes jernalderen af den brudte pagt, hvilket de antikke kilder også lægger stor vægt på. Snuhed og evnen til at snyde andre anses for dyder. I det hele taget er jernalderen kendetegnet ved sammenbruddet af kobberalderens dyder. Den er sidste stop før dommedag.

Odysseus er et oplagt eksempel på en overgangsfigur, idet han står mellem heroernes tidsalder/kobberalderen og jernalderen. På den ene side er han en hero, men på den anden adskiller han sig fra de andre, f.eks. Achilleus og Agamemnon, ved sin snuhed og "købmandsmentalitet". Altid er han på jagt efter vinding, en opportunist, han ikke søger at lægge skjul på, men åbenlyst stiller til skue. Antikkens syn på Odysseus-skikkelsen var således også overvejende negativt.

Eksempler på jernalderguder er Ares, den rå krigs gud, og Hermes. Sidstnævnte beskrives ofte som Loke-agtig, en snu gud for tyve, røvere og købmænd, men på samme tid bærer han tilnavnet Logios, hvilket angiver, at Hermes har ordet i sin magt – han er snild. Ares ser man dog figurere centralt hos Hesiod allerede hos kobberalderslægten.

Menneskets forhold til guderne bliver endnu fjernere end i kobberalderen. Anskuelsen er nu, at mennesket har opfundet guderne, hvorfor der slet ikke findes nogen skæbne. På overgangen til denne skepticisme (som er en eksistentiel skepticisme i vores moderne forstand af ordet) er opfattelsen, at guderne nok eksisterer, men at vi slet ikke kan sætte os ind i deres fjerne og anderledes verden, jf. f.eks. den romerske forfatter Lucretius i værket *De rerum natura*, *Om verdens natur*. I stedet må mennesket klare sig ved snedighed. Tidsopfattelsen, der før var cyklisk, bliver i jernalderen lineær.

Et kilde-eksempel på overgangen fra kobber- til jernalder er Iliaden. Grækernes togt starter i kobberalderen, og Trojas fald, der kan ses som en art Götterdämmerung, indvarsler jernalderen. I kampen om den afdøde Achilleus' våben er det den jernaldersnu Odysseus, der vinder over Ajax og dennes hero-dyder, og hele Iliadens beretning kan læses som kampen (dvs. overgangen) mellem kobber- og jernalder.

Handlingen indrammes af to ofre, der er med til at karakterisere perioderne: For at kunne sejle mod Troja er Agamemnon nødt til at ofre sin datter Iphigenia til Artemis, og for at grækerne kan komme hjem må den trojanske prinsesse Polyxena ofres på Achilleus' grav.

Det første offer er et sølvalderoffer (kvindeindvielse i Artemis-kulten) placeret i kobberalderen og derfor anskuet med modvillige kobberalderøjne. Pigen ender dog med frivilligt at gå sin rituelle død i møde og erstattes i sidste øjeblik af en hind, hvorefter hun selv henrives til astraliteten og gudindens tempel.

Polyxena derimod lader sig ikke frivilligt ofre til sin døde, i.e. transcendent, ægtemand Achilleus, men må tvinges til at få halsen skåret over. Mellem de to ofre er sket en udvikling, og jernalderen er indvarslet.

Jernalderens karakteristika kan være svære at gennemskue: Hvor de andre verdensaldres karakteristika næsten

Hvor myto-logisk 6 af Chresteria Neutzsky-Wulff

kan sættes på remse (faderen > moderen > afkommet osv.), er det vanskeligt at beskrive jernalderen præcist, fordi den ikke har sine egne værdier, men snarere kan beskrives som en fornægtelse af tidligere tiders, især de værdier, som holder kulturen sammen.

Kort sagt er jernalderen det tidsafsnit, hvor verden går op i limningen, og alt falder fra hinanden. Myterne fornægtes i jernalderens demytologisering og afvises som underholdning og ammestuesnak. I stedet hyldes historie og videnskab – de nye verdensforklaringer, der ikke så meget skaber verden som forklarer en ydre, uafhængigt eksisterende virkelighed. Myten afvises som værende a posteriori i forhold til den sansede virkelighed. Ragnarok står for døren.

Et træk, der går igen både hos Hesiod og hans romerske fælle Ovid, er beskrivelsen af jernalderen som en tid, hvor faste og kulturopretholdende guder forlader jorden. Hesiod nævner Aidos og Nemesis, Undseelse og Straf, de to gudinder, der sørger for, at et menneske bliver på den af skæbnen udstukne bane, mens det hos Ovid er stjernejomfruen Astraea, der som den sidste forlader menneskene. Også den romerske hoveddyd pietas forgår i jernalderens kaos.

Med denne indføring håber jeg at have vakt læserens interesse for en ny myteanalysemodel. Prøv engang at gå ind på tankegangen og se, hvor langt den kan føre dig ind i det mytologiske materiale.

På www.chresteria.dk under Religion & mytologi > Tekster findes en oversigt med stikord til de forskellige aldre samt eksempler på myteanalyser baseret på verdensaldermodellen. Her findes også en række artikler fra tidsskriftet "Bathos", der alle omhandler mytologi-læsning. Bl.a. kan man læse mere om verdensaldermodellens inddeling af sølvalderen i tidlig og sen sølvalder samt om jernalderens særlige karakteristika. Ovenstående artikel er en bearbejdet udgave af artikel nr. 3 i denne serie.

God mytejagt!

LISTE OVER ANTIKKE KILDER TIL VERDENSALDRENE:

GULDALDEREN:

Hesiod: Værker og dage vers 109ff.

Ovid: Metamorphoserne 1. bog, vers 89ff.

Vergil: Eclogae nr. 4

Vergil: Georgica nr. 2, vers 458ff.

SØLVALDEREN:

Hesiod: Værker og dage vers 127ff.

Ovid: Metamorphoserne 1. bog, vers 113ff.

DEN HEROISKE TIDSALDER:

Hesiod: Værker og dage vers 156ff.

KOBBERALDEREN:

Hesiod: Værker og dage vers 140ff.

Ovid: Metamorphoserne 1. bog, vers 125ff.

JERNALDEREN:

Hesiod: Værker og dage vers 169ff.

Ovid: Metamorphoserne 1

